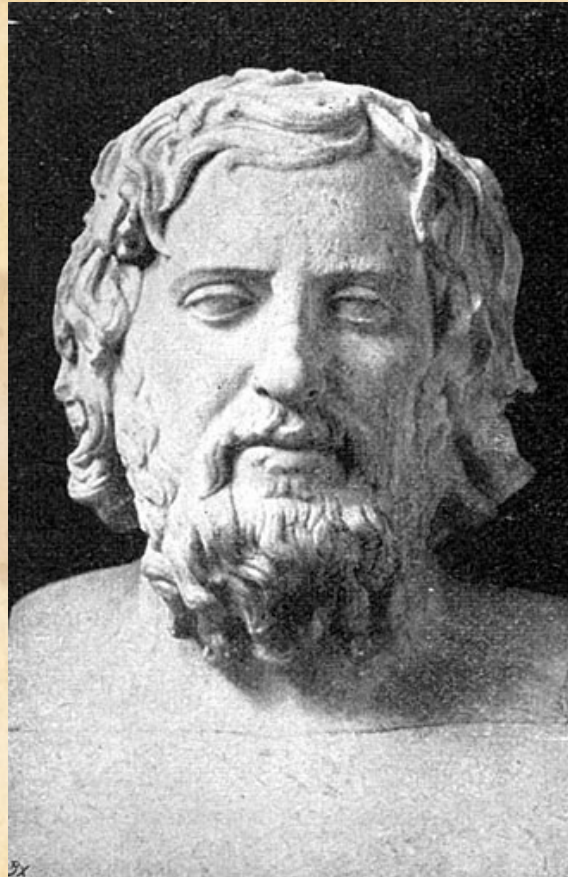

L'edizione critica digitale del *Simposio* di Senofonte

Un caso di studio di *filologia classica*
attraverso gli strumenti *digitali*

Obiettivi

- Presenza online
- Qualità accademica
- Consultazione dinamica ed ipertestuale
- Oltre i limiti della pagina stampata
- Diversi tipi di media, diversi tipi di formato

Edizione Critica

«A scholarly edition is the critical representation of historic documents»

(Sahle 2016, 23)

«Un'edizione critica è la rappresentazione critica di documenti storici»

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῶν καλῶν καγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα οὐ ἰ
μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμαζόμενα εἶναι,
ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδείαις. οἷς δὲ παραγερόμενος ταῦτα
γινώσκω δηλῶσαι βούλομαι. ἦν μὲν γὰρ Παναθηναίων 2
τῶν μεγάλων ἵπποδρομία, Καλλίας δὲ ὁ Ἴππονίκου ἐρῶν
ἐτύγχανεν Αὐτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν
παγκράτιον ἤκεν ἄγων ἐπὶ τὴν θέαν. ὥς δὲ ἡ ἵπποδρομία
ἔληξεν, ἔχων τὸν τε Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῆει
εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ οἰκίαν· συνέειπετο δὲ αὐτῷ καὶ Νικήρατος.
10 ἰδὼν δὲ ὁμοῦ ὄντας Σωκράτην τε καὶ Κριτόβουλον καὶ 3
Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην καὶ Χαρμίδην, τοῖς μὲν ἀμφ'
Αὐτόλυκον ἡγεῖσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς
ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν· Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συντετύχηκα· 4
ἐστὶν γὰρ μέλλω Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. οἶμαι
15 οὖν πολὺν ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φανῆναι εἰ
ἀνδράσιω ἐκκεκαθαρμένοις τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν
κεκοσμημένος εἶη μᾶλλον ἢ εἰ στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχοις καὶ
σπουδαρχαῖς. καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν· Ἀεὶ σὺ ἐπισκώπτεις 5
ἡμᾶς καταφρονῶν, ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόρα τε πολὺν ἀργύριον

1 ἐμοιγε Aristides ii. 517. 2 et 525. 12 ἔργα om. Arist. 2 τὰ
om. G H. 3 τὰ om. H. 4 513 10 σωκράτη F ubique 11 ἀν-
τισθένη F H. 16 ἐκκεκαθαρμένοις Arist. ii. 554. 14 et A s. v. : ἐγκε-
καθαρμένοις codd. 17 ἱππάρχοις vel ἱππάρχαις codd. : ὑπάρχαις B
18 σπουδαρχαῖς Dind. : σπουδάρχαις codd. (o A s. v.) : σπουδαρχίδαίς
Mehler

Edizione Critica Digitale

«Scholarly Digital Editions are scholarly editions that are guided by a **digital paradigm**, in theory, methods and practice» (Sahle 2016, 28)

«Le edizioni critiche digitali sono edizioni critiche guidate da un **paradigma digitale** nella teoria, nei metodi e nella pratica»

Ξενοφώντος Συμπόσιον ^a

Chapter 1

Ἄλλ' ἐμοὶ ^b

b

ἐμοὶ V O L N P C K E A Ha X B H1 G VatUrbGr95 D F Z Q R Mut129 Mon4 94 H2 q r g] ἐμοίγε Aristides

Nota critica Info aggiuntive XML

```
<app xml:id="c1p1app1" resp="#Canali">
  <lem wit="#V #O #L #N #P #C #K #E #A #Ha #X #B #H1 #G #VatUrbGr95 #D #F #Z #Q
#R #Mut129 #Mon494 #H2 #q #r #g">ἐμοὶ</lem>
  <rdg wit="#Aristides" type="substantive" resp="#Aristides #Marchant
#Ollier">ἐμοίγε</rdg>
  <note source="#ArisArsRhet">Aristides, Ars Rhetorica, ii.517.2 et 525.12.
</note>
```

δοκεῖ τῶν καλῶν κάγαθων ἀνδρῶν ἔργα ^c οὐ μόνον τὰ ^d μετὰ σπουδῆς πραττόμενα
ἀξιομνημόνευτα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ^e ἐν ταῖς παιδιαῖς. οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γιγνώσκω
δηλῶσαι ^f βούλομαι.

A confronto

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ

Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῶν καλῶν κάγαθων ἀνδρῶν ἔργα οὐ μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμαζόμενα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδιαῖς. οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γινώσκω δηλῶσαι βούλομαι. ἦν μὲν γὰρ Παναθηναίων τῶν μεγάλων ἵπποδρομία, Καλλίας δὲ ὁ Ἴππονίκου ἐρῶν ἐτύγγανεν Αὐτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἤκεν ἄγων ἐπὶ τὴν θέαν. ὥς δὲ ἡ ἵπποδρομία ἔληξεν, ἔχων τὸν τε Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῆει εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ οἰκίαν· συνέειπετο δὲ αὐτῷ καὶ Νικήρατος. ἰδὼν δὲ ὁμοῦ ὄντας Σωκράτην τε καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην καὶ Χαρμίδην, τοῖς μὲν ἀμφ' Αὐτόλυκον ἡγεῖσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν· Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συνετετύχηκα· ἐστὶ γὰρ μέλλω Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. οἶμαι οὖν πολλὸν ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φανῆναι εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαρμένοις τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν κεκοσμημένος εἴη μᾶλλον ἢ εἰ στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχοις καὶ σπουδαρχαῖς. καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν· Ἀεὶ σὺ ἐπισκώπτεις ἡμᾶς καταφρονῶν, ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόρα τε πολλὸν ἀργύριον

¹ ἐμοίγε Aristides ii. 517. 2 et 525. 12 ἔργα om. Arist. 2 τὰ om. G H. 3 γὰρ om. H. 4 ἐν. 513 10 σωκράτη F ubique 11 ἀντισθένη FH² 16 ἐκκεκαθαρμένοις Arist. ii. 554. 14 et A s. v.: ἐγκεκαθαρμένοις codd. 17 ἱππάρχοις vel ἱππάρχαις codd.: ὑπάρχαις B 18 σπουδαρχαῖς Dind.: σπουδάρχαις codd. (o A s. v.): σπουδαρχίδαίς Mehler

Xenophon's Symposium. Towards a Scholarly Digital Edition

Doc 1

Title 7

Critical

Info

Ξενοφώντος Συμπόσιον^a

Chapter 1

Ἄλλ' ἐμοὶ^b δοκεῖ τῶν καλῶν κάγαθων ἀνδρῶν ἔργα^c οὐ μόνον τὰ^d μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμαζόμενα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ^e ἐν ταῖς παιδιαῖς. οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γινώσκω δηλῶσαι^f βούλομαι.

ἦν μὲν γὰρ^g Παναθηναίων τῶν μεγάλων ἵπποδρομία, Καλλίας δὲ ὁ Ἴππονίκου ἐρῶν ἐτύγγανεν Αὐτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἤκεν ἄγων^h ἐπὶ τὴν θέαν. ὥς δὲ ἡ ἵπποδρομία ἔληξεν, ἔχων τὸν τε Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῆει εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ οἰκίαν· συνέειπετο δὲ αὐτῷ καὶ Νικήρατος.

ἰδὼν δὲ ὁμοῦ ὄντας Σωκράτηνⁱ τε^j καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην^k καὶ Χαρμίδην, τοῖς μὲν ἀμφ' Αὐτόλυκον ἡγεῖσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν·

Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συνετετύχηκα^l. ἐστὶ γὰρ μέλλω Αὐτόλυκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. οἶμαι οὖν^m πολλὸν ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φανῆναι εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαρμένοιςⁿ τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν^o κεκοσμημένος εἴη^p μᾶλλον ἢ εἰ^q στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχοις^r καὶ σπουδαρχαῖς^s.

Search

Create index

Filtri

Mappa di variabilità

A^o

Metodo

- Il **metodo tradizionale** (**paradigma cartaceo**) e quello *digitale* (**paradigma digitale**)
- Le fasi
  - **Edizione** del testo: il metodo tradizionale
  - **Modellazione**: *che cosa* rappresentare?
  - **Rappresentazione** digitale: *come* rappresentare?
  - **Visualizzazione**: un *software* chiamato EVT

Esempi

Link all'edizione critica digitale:

dieghel98.github.io/XenSympDSE/

Manuscript page of Xenophon's Symposium, showing the text in Greek and Latin.

Chapter 1

Ἄλλ' ^bἐμοὶ ^bδοκεῖ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα ^cοὐ μόνον ^dτὰ ^dμετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμακρῶντα εἶναι, ἀλλὰ καὶ ^eτὰ ^eἐν ταῖς παιδείαις. οἷς δὲ παραγενόμενοι ^fβούλομαι.

Ἰδὼν δὲ ὁμοῦ ὄντας Σωκράτην τε καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην καὶ Χαρμοῖδην, τοῖς μὲν ἀμφ' Αὐτολύνκου ἠγείσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσήθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν· Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συντετύχηκα ^l· ἐστὶν γὰρ μέλλω Αὐτόλυνκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ, οἷμαι οὖν ^mπολὺ ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φαῖνται εἰ ἀνδράσιν ἐκκαθαρμένους τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν κεκοσμημένος εἴη μάλλον ἢ εἰ στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχους καὶ σπουδαρχαῖς. καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν· Ἀεὶ σὺ ἐπισκόπτεις ^s ἡμᾶς καταφρονῶν, ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόρα τε πολὺ ἀργύριον

Nota critica Info aggiuntive XML

```
<app xml:id="c1plapp1" resp="#Canali">
  <lem wit="#V #O #L #N #P #C #K #E #A #Ha #X #B #H #G #VarUrbGr95 #D #F #Z #Q #R #Mut129 #Mon4 #94 #H2 q r g">ἐμοί</lem>
  <rdg wit="#Aristides" type="substantive" resp="#Aristides">ἐμοί</rdg>
  <note source="#ArisArsRhet">Aristides, Ars Rhetorica</note>
</app>
```

Xenophon's Symposium. Towards a Scholarly Digital Edition

Doc 1 Title 7 Critical Info

Chapter 1

Ἄλλ' ^bἐμοὶ ^bδοκεῖ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα ^cοὐ μόνον ^dτὰ ^dμετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμακρῶντα εἶναι, ἀλλὰ καὶ ^eτὰ ^eἐν ταῖς παιδείαις. οἷς δὲ παραγενόμενοι ^fβούλομαι.

Ἰδὼν δὲ ὁμοῦ ὄντας Σωκράτην ⁱ καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην ^k καὶ Χαρμοῖδην, τοῖς μὲν ἀμφ' Αὐτολύνκου ἠγείσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσήθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν· Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συντετύχηκα ^l· ἐστὶν γὰρ μέλλω Αὐτόλυνκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ, οἷμαι οὖν ^mπολὺ ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φαῖνται εἰ ἀνδράσιν ἐκκαθαρμένους ⁿ τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν ^o κεκοσμημένος εἴη ^p μάλλον ἢ ^q στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχους ^r καὶ σπουδαρχαῖς ^s.

1. ἐμοί Aristides ii. 517. a et 525. 12. ἔργα om. Arist. a τὰ om. G. 13. τὰ om. H. 14. τὰ om. I. 15. τὰ om. J. 16. ἐκκαθαρμένους Arist. ii. 554. 14 et A. s. v. : ἐκκαθαρμένους codd. 17. ἱππάρχους vel ἱππάρχους codd. : ἱπάρχους B. 18. σπουδαρχαῖς Dind. : σπουδαρχαῖς codd. (o A. s. v.) : σπουδαρχαῖς Mehler

XEN. SYM. 15

Cosa resta da fare?

- Migliorare l'interfaccia grafica;
- Implementare tutto il testo;
- Un lavoro per una vita intera
- ...

Fare ricerca oggi

- Diverse modalità di accesso alla ricerca (volontariato, bandi di concorso, scambi internazionali *e.g. Erasmus+*, etc.)
- Esperienza dell'*universitas* in senso etimologico: approccio di ampio respiro, poliprospektico, invito a relativizzare.
- Il mio caso: [Talos - AI4SSH](#)

Alcuni siti interessanti

- [Libreria Apostolica Vaticana](#): una delle biblioteche più importanti d'Italia, se non del mondo, almeno per il patrimonio di manoscritti. Da anni sta provvedendo all'upload di **digitalizzazioni** di manoscritti, tra cui quello del *Simposio* di Senofonte, il *Vat. Urb. gr. 95*
- [Recogito](#): un software dove poter **caricare** dei testi, e **marcarli** (e.g. fare l'analisi grammaticale, logica o del periodo di un dato testo, ma anche marcare in un testo i nomi di persona, luoghi, date, etc... con possibilità di salvare gli interventi sul testo, e collaborare con altri studiosi/studenti)
- [Perseus Catalog](#): banca dati ad accesso libero a testi di alta qualità accademica, in greco, latino, e talvolta inglese.
- [Pinakes](#): banca dati per i **papiri** ed i **manoscritti greci**

Grazie per l'attenzione

